

Josip UŽAREVIĆ
Jasmina VOJVODIĆ

Pregled povijesti zagrebačke rusistike* (1945–2025)

Izučavanje slavenskih jezika u Hrvatskoj ima dugu tradiciju. Povijest studija slavistike, a napose rusistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu počinje još u 19. stoljeću, i to osnivanjem Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. kada je utemeljen i zagrebački Mudroslovni fakultet s Filozofičko-historičkim odjelom na kojem se otvara i Stolica za filologiju slavensku. U njezinu okviru 1886. počinje djelovati Seminar za slavensku filologiju. Iz njega se poslije razvio Odsjek za slavenske jezike i književnosti koji se potom proširivao uvođenjem novih studija (odnosno katedara) drugih slavenskih jezika. Tako je do 2004. godine Odsjek obuhvaćao ove studije: rusistiku (Katedra za ruski jezik i Katedra za rusku književnost), ukrajinstiku (s novoosnovanom Katedrom za ukrajinski jezik i književnost), bohemistiku, slovakistiku i polonistiku (u okviru Katedre za zapadnoslavenske jezike i književnosti) te južnu slavistiku (s Katedrom za makedonski jezik i književnost, Katedrom za slovenski jezik i književnost, Katedrom za srpsku i crnogorsku književnost i Lektoratom za bugarski jezik i književnost). Godine 2004. Odsjek za slavenske jezike i književnosti razdvojen je na Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti, Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti te Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti. Nakon razdvajanja studij rusistike i studij ukrajinstike pripadaju Odsjeku za istočnoslavenske jezike i književnosti.

Studij ruskoga jezika i književnosti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu prvi je i najstariji studij rusistike u Hrvatskoj. Petogodišnji studij rusistike koji je dio Odsjeka za istočnoslavenske jezike i književnosti osposobljuje studente za rad u jezikoznanstvu, znanosti o književnosti, prevoditeljstvu, izdavaštvu, kulturi, obrazovanju, turizmu i drugim djelatnostima. Od svoga se osnutka ruski jezik i književnost studiraju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u dvopredmetnom sustavu kao predmet A (četiri godine) i predmet B (tri godine), a zatim kao dio dvaju ravnopravnih četverogodišnjih sveučilišnih studija. Od bolonjske reforme viso-

* Prilog je, uz suglasnost autora, preuzet iz monografije Filozofskoga fakulteta *150. godina Filozofskoga fakulteta* (FF press, 2024).

koga školstva 2005. godine rusistika se studira kao sastavnica dvopredmetnoga studija na Filozofskom fakultetu, tj. kao predmet A1 i predmet A2 u ukupnom trajanju od pet godina (trajanje studija 4 + 1 godina). U reformi, čija je implementacija na razini Fakulteta počela akademske godine 2024/2025, sveučilišni studij rusistike bit će usklađen s ostalim studijskim grupama na Filozofskom fakultetu i u formi 3 + 2, odnosno tri godine prijediplomskoga i dvije godine diplomskoga studija. Prijediplomski studij je opći i po njegovu završetku student stječe diplomu prvostupnika, *baccalaureus/baccalaurea* ruskoga jezika i književnosti (univ. bacc. philol. russ.). Na diplomskom studiju novoga reformiranog programa student bira između dvaju smjerova: jezikoslovno-književnoga i nastavnickoga te na kraju studija stječe diplomu sveučilišnoga magistra rusistike (mag. philol. russ.), odnosno sveučilišnoga magistra edukacije rusistike (mag. educ. philol. russ.).

Današnji studij rusistike izvode nastavnici na dvjema katedrama: Katedri za ruski jezik i Katedri za rusku književnost. Studij se gradi kao važan centar rusistike u Hrvatskoj i inozemstvu, obrazujući studente za izazove novoga tržišta. Nastava se već od druge godine studija odvija na ruskom jeziku, zbog čega su studenti rusistike vrlo fleksibilni u ostvarivanju međunarodnih stipendija, a nastavni je proces ujedno otvoren za primitak stranih studenata koji provode jedan ili više semestara na studiju ruskoga jezika i književnosti u Zagrebu. Pedagoško-obrazovni potencijal rusistike (nastava u većim i manjim skupinama, rad sa studentima na nastavi i konzultacijama, mentorski rad, studentske udruge rusista i sl.) ostvariv je, s jedne strane, zbog prije utvrđenih temelja studija, a, s druge, zbog znanstvenoistraživačkog rada koji se ogleda u sveučilišnim potporama, projektima, međunarodnoj suradnji, bilateralnim suradnjama, gostovanjima, organizacijama međunarodnih skupova i drugim znanstvenim i stručnim aktivnostima.

Sam studij ima bogatu povijest koja se bilježi otkako je sveučilišni lektor Fran Celestin osnovao rusistiku na Sveučilištu u Zagrebu. Ruski se jezik počeo predavati u zimskom semestru 1879. godine unutar kolegija *Osobitosti skladnje ruskoga jezika* i *Poviest ruske literature*, a spomenuti je Celestin svoju nastavničku karijeru završio u zimskom semestru 1894. godine predajući *Oblike ruskoga jezika* i *Oblike češkoga jezika*. Rusistika je i prije formalne uspostave bila zastupljena među drugim slavistikama, kada je Lavoslav Geitler uz druge kolegije tumačio i stare ruske tekstove, čime je udario temelje budućoj obuhvatnijoj rusistici i samom studiju ruskoga jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Rusistika se u vremenu s kraja 19. stoljeća razvijala u okviru općega društvenog interesa za druge slavenske jezike i književnosti, što je uključivalo i kroatistiku. Tomislav Maretić je, primjerice, predavao rusku gramatiku, a Stjepan Ivšić historijsku gramatiku ruskoga jezika. Interes tadašnjih profesora bio je usmjeren na ruski jezik, na njegovo podučavanje, kao i na poredbeno izučavanje (hrvatsko-ruske veze, povezanost slavenskih filologija i sl.). Posebnom usmjerenošću na ruski jezik u studiju rusistike ističu se, osim spomenutih, Milan Rešetar, Vladimir Rozov i Zoja Rozova. Nije

stoga neobično da je zagrebačka slavistika još u svojim začecima išla ukorak s onim što se događalo i u drugim europskim sveučilišnim središtima, kako napominje Stjepan Damjanović u članku “Od Lavoslava Geitlera do Eduarda Hercigonje” (*Croatica*). Slavistika je, a ponajprije rusistika krenula putem u kojem su jedini kolegiji bili *Staroslavenski* i *Poredbena slavenska gramatika* kao uvodni, nakon čega su nacionalne slavenske filologije i njihovi predmeti sve više počeli zauzimati središnje mjesto.

Po završetku rata 1945. Slavenski se seminar naglo razvio i po broju studenata i po broju katedara i nastavnika. Poseban poticaj tomu razvoju dao je profesor Josip Badalić, jer tada počinje s radom Katedra za ruski jezik i književnost čiji je Badalić bio predstojnik. Njegova se iznimna zasluga očituje u jačanju slavistike, a napose rusistike. Svojim će bavljenjem poredbenom hrvatsko-ruskom književnošću i hrvatsko-ruskim vezama utjecati na kasnije naraštaje i oblikovanje studija u Zagrebu. Rusistika se u pedesetim godinama dvadesetoga stoljeća već jasno formirala, a 1961. zbog sve većeg interesa jedinstvena Katedra za ruski jezik i književnost razdvojila se na Katedru za ruski jezik i Katedru za rusku književnost, koje postoje i danas. Predstojnica Katedre za ruski jezik bila je tada profesorica (poslije akademikinja) Antica Menac, a predstojnik Katedre za rusku književnosti profesor (poslije akademik) Aleksandar Flaker. Antica Menac utemeljiteljica je Zagrebačke frazeološke škole, čime je bitno odredila kretanje interesa prema frazeologiji koji će naslijediti kasniji naraštaji. Ipak, interes za ruski jezik nije bio omeđen samo frazeologijom. Razvijaju se historijska gramatika i akcentologija (Malik Mulić), sintaksa i stilistika (Rikard Simeon). Posebno zanimanje za stilistiku iskazano je u predavačkom radu Renate Volos, koja se bavila i ruskom neverbalnom komunikacijom, šireći time jezikoslovna istraživanja i nastavu na rusistici. Razvoju fonetike i fonologije te staroslavenskom jeziku posvetio se profesor, kasnije *professor emeritus* Milanko Popović, dok se traduktološkim pitanjima bavio lektor i prevoditelj Radomir Venturin, inače autor svojevrsne lingvističke poezije na ruskom i hrvatskom jeziku.

Sedamdesetih godina 20. stoljeća bilježe se suradnje različitih katedara i odsjeka na Filozofskom fakultetu, pa je tako od 1971. do 1976. poredbenu gramatiku slavenskih jezika predavao profesor na Odsjeku za informatologiju Bulcsú László. Na Sveučilištu u Chicagu obranio je 1986. godine disertaciju pod naslovom *An Information Science Approach to Slavic Accentology*, a ruski je bio jedan od četrdesetak jezika kojima je vladao. Značajno grananje zagrebačke rusistike, koje se ogleda u sve većem i raznovrsnijem broju kolegija, doprinijelo je i razvoju metodike nastave ruskoga jezika. Premda se nastava ruskoga jezika u osnovnim i srednjim školama (usmjereno obrazovanje, zatim gimnazije) u Hrvatskoj mijenjala, čas povećavala, čas smanjivala, interes za metodiku i način predavanja ne jenjava do danas. Na Odsjeku su djelovali profesori koji su bitno usavršili metodičku nastavu, držeći je ne samo rusistima nego i ostalim slavenskim filološkim grupama: Petar Glebov, Miho Skljarov, Mija Jagatić, a danas Marina

Jajić Novogradec. Posebnu pozornost zaslužuju lektori (inozemni i hrvatski) koji su ojačali bazu učenja jezika, kao što su Serafina Madatova-Poljanec, Ekaterina Sitnikova, Dušan Marčetić, Maja Škreblin, Tatjana Korać, Milica Bukarica, Elvira Ratković, Nastja Poljak, Igor Živković i dr., pa sve do današnjih lektora, Irine Mironove-Blažina, Anite Hrnjak, Sanje Drljača Magić, Marije Popović, Sanje Aslanovski Tokić. Istraživački i nastavni potencijal Katedre za ruski jezik svojim je većim dijelom usmjeren prema jačanju jezičnih kompetencija (jezične vježbe) i frazeologiji (Branka Barčot, Anita Hrnjak), čime zagrebačka rusistika širi svoj međunarodni ugled i baštini tradiciju. Starom ruskom književnošću, posebice historijskom gramatikom, hermeneutikom teksta i srednjovjekovnom hagiografijom bavila se Natalija Vidmarović, koja je ujedno i prevoditeljica Ureda predsjednika Republike Hrvatske i Državnog protokola. Poredbenom morfologijom u nastavi i u svom istraživačkom radu bavi se Željka Čelić, a frazeologijom, lingvokulturologijom te translatoologijom Branka Barčot, što pokazuje razgranatost interesa i širenje lepeze istraživanja na Katedri za ruski jezik.

Rusistika još od 1980-ih pokazuje grananje interesa u različitim smjerovima, što utječe na nastavu jezika i književnosti te na znanstvenu zaokupljenost istraživača. Ističe se zanimanje za rusku književnost potaknuto Josipom Badalićem koji je opsežno i kompetentno pisao o suvremenim ruskim književnicima i istodobno prevodio s ruskoga. Katedra za rusku književnost tako postaje važan ne samo predavački nego i istraživački centar, jer je Badalić, koji je jedno vrijeme radio kao knjižničar u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u arhivima pronašao važne ruske rukopisne spomenike iz 18. stoljeća. Pozornost zaslužuju otkrića vezana uz tragedije ruskoga klasicista A. P. Sumarokova, o čemu je izvješćivao hrvatsku i međunarodnu znanstvenu javnost. Osim prema staroj književnosti i arhivskim istraživanjima, kojima je pozornost posvetio Josip Badalić, interes se usmjerio i prema proučavanju ruske avangardne književnosti. Rusistika postaje centar istraživanja povijesne avangarde zahvaljujući profesoru Aleksandru Flakeru koji je među prvima u svijetu skrenuo pozornost na važnost njezina izučavanja i proširio imanentno proučavanje književnosti na područje likovnih umjetnosti i drugih medija. Nastavni planovi, obrazovanje budućih rusista kao i znanstveni rad u zadnjoj će trećini 20. stoljeća biti usmjereni na sagledavanje avangardnih pravaca, a zagrebačka će rusistika biti ne samo zabilježena, nego će postati upravo središte na europskoj i svjetskoj karti zahvaljujući projektu Pojmovnika ruske avangarde koji je Aleksandar Flaker zajedno s Dubravkom Ugrešić uspješno vodio dugi niz godina.

U znanstvenom smislu, djelovanje Katedre za rusku književnost i Zavoda za znanost o književnosti umnogome je doprinijelo ugledu rusistike u svijetu. Zavod za znanost o književnosti, čija je danas voditeljica Danijela Lugarić Vukas, djeluje pri Odsjeku za istočnoslavenske jezike i književnosti i nastavlja tradiciju organiziranja znanstvenih skupova, međunarodne suradnje te objavljivanja znanstvenih knjiga (Biblioteka L). Zbog aktivnoga djelovanja na znanstvenom polju ruske

književnosti 20. stoljeća, a posebice modernizma i avangarde, mnogi su znanstvenici rusistike s Filozofskoga fakulteta izašli iz “Flakerove kabanice”: Josip Užarević (danas akademik), Magdalena Medarić, Živa Benčić, Dubravka Oraić Tolić, Sonja Ludvig, Jasmina Vojvodić, Ivana Peruško, Danijela Lugarić Vukas. Međunarodna vidljivost rusistike, koja odgovara internacionalizaciji i povećanju vidljivosti znanstvenog rada zacrtanih u Razvojnoj i znanstvenoistraživačkoj strategiji Filozofskog fakulteta od 2018. do 2023, provedena je još puno prije upravo zahvaljujući projektu “Pojmovnika”, međunarodnim skupovima i izdavaštvu.

U zadnjoj se trećini 20. stoljeća na studiju ruskoga jezika i književnosti znanstveno-nastavni interes razgranao na proučavanje emigrantske književnosti i posebice proze Vladimira Nabokova (Magdalena Medarić), starije ruske književnosti i njezine povezanosti s avangardom, kao i modernističke književnosti, ali i s jasnim interesom prema suvremenim književnim strujanjima (Živa Benčić). Pozornost se posvećuje i teoriji književnosti, poglavito teoriji stiha, kompoziciji lirske pjesme te poeziji Borisa Pasternaka i Osipa Mandel'stama (Josip Užarević). Premda se u 21. stoljeću nastavlja tradicija istraživanja modernističkih tendencija u književnosti, kao i onih avangardnih, vidljive su težnje novijih naraštaja prema suvremenoj književnosti te naročito prema književnosti i kulturi 20. stoljeća, što uključuje širenje polja književnoga istraživanja na izvedbene umjetnosti i film. To se odnosi na proučavanje kulturoloških segmenata u književnom tekstu (tjelesnost) i različitih interpretativnih mogućnosti klasičnoga i suvremenoga teksta (Jasmina Vojvodić), na pojačan interes za kulturu druge polovice 20. stoljeća, na različite književne i kulturne prakse (feministička književnost, trauma, pamćenje) (Danijela Lugarić Vukas), na književnost prve polovice 20. stoljeća, na komparatističke studije, književnost i film te na prevođenje (Ivana Peruško). Mlađi naraštaj rusista svoje znanstvene interese oblikuje na području jezikoslovnih istraživanja kao što je historijska sintaksa slavenskih jezika (Lidija Milković), suvremena ruska poezija (Petra Grebenac), suvremena ruska proza, znanstvena fantastika i novi mediji (Antonio Milovina i Katarina Antonija Boras).

Nastavničko-predavačka misija rusistike očituje se u osamostaljivanju studenata u njihovu radu i u poticanju na aktivno oblikovanje karijere, a znanstveno-stručna u jasnom lokalnom i međunarodnom djelovanju. Zagrebačka je rusistika zabilježena i u Međunarodnom slavističkom komitetu, u međunarodnim komisijama (za frazeologiju, leksikologiju, leksikografiju) (Željka Fink Arsovski), u kojima i danas aktivno djeluje, u Međunarodnom društvu Dostoevskoga (International Dostoevsky Society) (Jasmina Vojvodić) i dr. Brojne se znanstvene i stručne aktivnosti rusista izgrađuju zahvaljujući projektima Ministarstva znanosti te poslije onima Hrvatske zaklade za znanost, kao i preko institucijskog financiranja znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Projektna se istraživanja usmjeruju prema frazeologiji i frazeografiji, suvremenoj (aktualnoj) ruskoj književnosti i kulturi, klasičnoj književnosti 19. i 20. stoljeća ili pak prema radu na rječnicima koji zavređuju posebnu pozornost. Zahvaljujući naporima A. Menac, M. Popovića, R.

Venturina, M. Skljaro, T. Korać i R. Volos objavljen je dvosveščani *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik, 1979–1980*, a kasnijim radom Ž. Fink Arsovski sve do A. Hrnjak i B. Barčot uređeni su i sastavljeni *Hrvatski frazeološki rječnik, 2003*; *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema, 2016*; *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema, 2017*; *Rusko-hrvatski frazeološki rječnik, 2019*. i dr.

Svojim radom na jezičnim kompetencijama studenata i razvoju znanstvenog potencijala rusistika se izgrađuje u smjeru internacionalizacije samoga studija, a zatim i Fakulteta. Brojne suradnje doprinose integraciji zagrebačke rusistike u europski kulturni prostor (suradnja sa sveučilištima u Berlinu, Budimpešti, Konstanzi, Ljubljani, Pečuhu, Potsdamu, Rimu, Tallinnu, Trieru, Veroni, Vilniusu, Wrocławu i dr.) te prostor izvan Europske unije (sveučilišta u Beogradu, Moskvi, Sankt-Peterburgu, Magnitogorsku, Kemerovu, Almatyju i dr.). Suradnja s međunarodnom sveučilišnom zajednicom rusistiki je važna zbog mogućnosti uključivanja studenata u različite programe mobilnosti kao što su međufakultetske (bilateralne) suradnje, međusveučilišne suradnje te programi Erasmus+, Erasmus BIP, Ceepus i Tempus. Kao posebno važnu aktivnost u studiju ruskoga jezika i književnosti treba istaknuti gostovanje predavača iz inozemstva te boravak domaćih znanstvenika u inozemstvu, čime se također ojačava internacionalizacija zagrebačke rusistike. Takav način suradnje važan je čimbenik povećanja ugleda rusistike u međunarodnoj znanstvenoj zajednici, a studentima tijekom studija daje mogućnost sagledavanja različitih oblika predavanja i otkrivanja novih znanstvenih perspektiva.

U tradiciji dužoj od 30 godina kao poticaj studentima rusistike svake se godine u Križu, rodnom mjestu Josipa Badalića, najboljem studentu/studentici dodjeljuje Plaketa “Josip Badalić”. Na koncu treba spomenuti i to da u okviru studija ruskoga jezika i književnosti djeluje i klub studenata. Trenutačno registrirani Klub studenata rusistike “Puškin” aktivno djeluje pri Odsjeku i svojim preporukama pomaže studentima prve godine da se snađu u literaturi i nastavnom procesu. Usto djeluje na umrežavanju studenata, organizira okrugle stolove, studentske konferencije, intervjuje, ali i zabave za studente rusistike i druge zainteresirane.